

Małgorzata Łapa

"Miejsce monopoli skarbowych w reformie stabilizacyjnej Władysława Grabskiego (1923–1925)", Paweł Grata, Rzeszów 2008 : [recenzja]

Przegląd Nauk Historycznych 9/2, 156-158

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Paweł Grata, *Miejsce monopoli skarbowych w reformie stabilizacyjnej Władysława Grabskiego (1923–1925)*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2008, ss. 215

Dokonania Władysława Grabskiego jako ministra skarbu, a zwłaszcza przeprowadzone przez niego w połowie latach dwudziestych XX w. reformy skarbowe i walutowe doczekały się już licznych opracowań. Zatem wydawać by się mogło, że kolejne opracowanie odnoszące się do tej tematyki niewiele wniesie do historiografii polskiej. Nic bardziej mylnego. Oto w 2008 r. Pojawiła się na naszym rynku praca badacza młodego pokolenia¹ zatytułowana *Miejsce monopoli skarbowych w reformie stabilizacyjnej Władysława Grabskiego (1923–1925)*. Mamy tu więc do czynienia z nowym spojrzeniem na kwestie stabilizacyjne, a w zasadzie uwytknieniem pewnego aspektu tej akcji, związanego ściśle z kwestiami skarbowymi.

Monopole skarbowe znane były na ziemiach polskich już od okresu staropolskiego, jednak ostateczna ich organizacja, będąca częścią systemu skarbowego państwa, ukształtowała się w latach 1914–1925. Ówczesny premier i minister skarbu Władysław Grabski uważał monopole za niezwykle przydatne w dążeniu do osiągnięcia i utrzymania równowagi budżetowej państwa. Stąd jego zaangażowanie w reorganizowanie już istniejących i tworzenie nowych.

Paweł Grata, autor recenzowanej pracy, postawił sobie za zadanie ukazanie miejsca w systemie budżetowym Rzeczypospolitej monopoli skarbowych, będących nieodzowną częścią przeprowadzonych w 1924 r. reform, rozbudowy systemu monopolowego, jego formalno-prawnej organizacji oraz ekonomicznych efektów jego działalności.

Zamysł ten zrealizował w pięciu rozdziałach poprzedzonych wstępem. Wyniki badań zostały podsumowane w zakończeniu. Całość opatrzone wykazem źródeł i indeksem osób.

Praca ma układ problemowo-chronologiczny. Jej główny trzon odpowiada cezuirom zawartym w tytule. Odstępstwa od tej reguły

---

¹ Autor publikacji, Paweł Grata, związany z Instytutem Historii Uniwersytetu Rzeszowskiego, opublikował dotąd kilka mniejszych prac związanych z tą tematyką, m.in.: *Monopol loteryjny w Polsce 1920–1939*, „Prace Historyczno-Archivalne” 2005, t. XV; *Państwowy Monopol Spirytusowy jako element reformy skarbowej Władysława Grabskiego*, *ibidem*, 2006, t. XVIII.

dotyczą rozdziału pierwszego, poświęconego genezie systemu monopolowego na ziemiach polskich oraz część rozdziału piątego, ukazującego efekty fiskalne zbudowanej przez Grabskiego struktury, które w formie trwałej stabilizacji budżetu udało się osiągnąć dopiero w połowie 1926 r.

Rozdział pierwszy *Monopole skarbowe w pierwszych latach niepodległości* poświęcono omówieniu genezy powstania monopolu na ziemiach polskich – Autor odwołał się tu aż do tradycji I Rzeczypospolitej – ich rozwojowi w pierwszych latach po odzyskaniu 1918 r. niepodległości oraz miejscu w dochodach budżetu państwa przed reformami stabilizacyjnymi. Wydaje się, że sięganie tak daleko wstecz przy opisie systemu monopolowego Polski przed Wielką Wojną nie znajduje uzasadnienia merytorycznego. Trafne natomiast jest określenie miejsca monopolu w systemie gospodarczym II Rzeczypospolitej, do 1923 r., co stanowi wystarczającą podstawę do dalszych rozważań.

Zasadniczą część pracy stanowią rozdziały od drugiego do piątego. Rozdziały drugi i trzeci poświęcono aspektom prawnym i organizacyjnym. Autor zaprezentował tu znane już (z literatury przedmiotu) miejsce monopolu w polskim systemie gospodarczym podkreślając, co oczywiste, ich cel fiskalny. Ponadto scharakteryzował je pod względem gospodarczym, wykazując cechy wspólne dwóch największych – podobną strukturę organizacyjną, zbliżony stopień uzależnienia decyzyjnego od ministra skarbu, wpływ na podporządkowane im gałęzie wytwórczości oraz zróżnicowanie mniejszych organizmów monopolowych.

W rozdziale czwartym *Funkcjonowanie monopolu skarbowych w latach 1924–1925* zaprezentowano zasady i części składowe działalności prowadzonej przez monopole. Wiele uwagi poświęcono polityce handlowej, przede wszystkim cenowej, oraz ekonomicznym skutkom ich działalności.

Kolejny rozdział poświęcono skutkom finansowym działalności zbudowanego przez W. Grabskiego systemu monopolowego, przede wszystkim Jego miejscu w polskim systemie skarbowym do 1929 r. Wydaje się, że nie należy przeceniać roli monopolu skarbowych w procesie stabilizacji skarbu państwa w latach 1924–1925. Po pierwsze, dopiero w 1927 r. zajęły one przewidywane przez Grabskiego miejsce w polskim systemie skarbowym, a zatem nie miały istotnego wpływu na przebieg reform z lat 1924 i 1925. Ponadto od połowy roku 1926 budżet państwa był już trwale zrównoważony i nie dokonano tego przy wydatnym udziale monopolu. Wpłaty do

budżetu państwa z tej działalności, poza monopolami spirytusowym, (9,6 – 14,4%) i tytoniowym (9,8 – 15%) oraz solnym (1,3 – 2,4%) kształtowały się poniżej 1%, a zatem nie można udowodnić tezy o znacznym wpływie tych przedsiębiorstw na skarb państwa, tym bardziej, że po 1929r. dochody te malały. Co prawda w porównaniu z innymi państwami europejskimi były one stosunkowo wysokie, jednak świadczyły raczej o zacofaniu polskiego systemu skarbowego. Należy podkreślić, że w Polsce konieczne było wprowadzenie gruntownej reformy podatkowej, a nie promowanego przez W. Grabskiego systemu monopoli.

Ważnym elementem rozprawy Pawła Graty, uzupełniającym narracją, jest bogaty materiał ilustracyjny w postaci tablic statystycznych. Dokonane przez autora zestawienia dają czytelnikowi obraz rozwoju monopoli skarbowych w Polsce w latach 1924–1929.

Polecając czytelnikowi pracę Pawła Graty należy dodać, że stanowi ona cenne uzupełnienie badań nad skarbowością Polski międzywojennej.

MAŁGORZATA ŁAPA
UNIwersytet Łódzki